

Małżeństwo i rozwód w Kościele waldensów we Włoszech w perspektywie małżeństwa mieszanego

Współczesna doktryna małżeńska Kościoła waldensów wynika w znacznej mierze z przynależności do Kościołów ewangelickich oraz z uwarunkowań włoskiego prawa cywilnego dopełnionego elementami natury wyznaniowej. Tym niemniej podkreśla się przynależność do własnych koncepcji małżeństwa, co znajduje odzwierciedlenie w zakresie przymiotów małżeństwa w perspektywie dopuszczalnego rozwodu.

Zawarcie małżeństwa przez wiernego Kościoła waldensów z osobą przynależącą do innego kościoła lub związku wyznaniowego nie jest obwarowane jakimiś szczególnymi warunkami. Wzajemne związki wiernych Kościoła waldensów z wyznawcami innych kościołów i związków wyznaniowych wymagały od ich przedstawicieli porozumienia i wypracowania wspólnych zasad. W ten sposób nieodzownym stało się wypracowanie porozumienia w zakresie małżeństw mieszanych ze strony Kościoła waldensów i Konferencji Episkopatu Włoch.

Przedmiotem tego opracowania będzie analiza prawna dotycząca istoty małżeństwa w Kościele waldensów ze wskazaniem na rozwiązania zastosowane w przypadku małżeństw mieszanych. Problematyka tych małżeństw sprowadza się do ukazania możliwych form współpracy i porozumienia w zakresie zastosowania wspólnych regulacji w odniesieniu do innych Kościołów i związków wyznaniowych wywodzących się z odmiennych tradycji i koncepcji.

1. Zarys dziejowy Kościoła waldensów

Początki chrześcijańskiego nurtu waldensów sięgają okresu między 1170 a 1180 rokiem. Ich założycielem był bogaty kupiec Piotr Valdes z Lyonu. Waldensi sami

zaczęli głosić słowo Boże oraz wzywali do życia w ubóstwie, co spotkało się ze sprzeciwem Kościoła katolickiego¹. Swoją wiarę budowali na dosłownej interpretacji Pisma Świętego, przez co stali się jednymi z prekursorów późniejszej reformacji. Nurt rozpowszechniał się szczególnie we włoskim Piemontcie. Ich program został odrzucony przez Sobór Laterański III z 1179 roku, a w 1184 roku, zostali ekskomunikowani przez sobór z Werony. Mimo to w XIII i XIV wieku propagowali swoją naukę w innych częściach Włoch, jak i poza ich granicami, m.in. w południowo-wschodniej Francji, Szwajcarii, Austrii, Niemczech, na Węgrzech, w Czechach i południowej Polsce².

W wyniku ustaleń synodu w Chanforan w 1532 roku Waldensi przystąpili do zwolenników reformacji szwajcarskiej, co sprawiło, że stali się kalwinistami z zachowaniem własnej tożsamości³, a w 1561 roku podpisali Pakt Zjednoczenia w Cavour (Piemont) między ich przedstawicielami rozproszonymi w okolicznych państwach⁴. Współcześnie centrum Kościoła waldensów mieści się w Torre Pellice we włoskim Piemontcie i zrzesza około 50 tys. wiernych, z czego 35 tys. żyje we Włoszech⁵.

2. Koncepcja małżeństwa w Kościele waldensów

2.1. Podstawy prawa małżeńskiego waldensów

Teraźniejszy wymiar prawny małżeństwa w Kościele waldensów wynika w znacznej mierze z przynależności do Kościołów ewangelickich oraz z postanowień synodu z 1971 roku, uwzględniających specyfikę małżeństw mieszanych

¹ Nauczanie waldensów zostało uznane za herezję z powodu odrzucenia m.in. hierarchii kościelnej, nauki o czyszczeniu i mszy świętej za zmarłych, zakwestionowania ważności sakramentów sprawowanych, również przez niegodnych kapłanów oraz ograniczenia liczby sakramentów do chrztu i eucharystii. Przy czym przez Eucharystię nie rozumiano rzeczywistej obecności Chrystusa. Por. F. Del Giudice, *Compendio di diritto ecclesiastico. Chiese, culti e religioni nell'ordinamento italiano*, Napoli 2014, s. 177.

² Por. F. Del Giudice, *Compendio di diritto ecclesiastico...*, dz. cyt., s. 177–178.

³ Por. G. Tourn, *I valdesi, identità e storia*, Torino 2003, s. 40–42.

⁴ Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Patto dell'Unione. PU/1561*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, Torino 2009, s. 55–58.

⁵ Por. A. Valle, G. Ferrò, *Italia cristiana plurale*, <http://www.stpauls.it/jesuso6/0406je/0406je52.htm> (12.11.2014).

i międzywyznaniowych⁶. Postanowienia synodu jednakże nie obejmowały aspektów cywilnych, w tym rozwodu cywilnego, który wprowadzono we Włoszech 1 grudnia 1970 roku⁷. W dalszej perspektywie, na mocy Porozumienia między Kościołem waldensów a Republiką Włoską z 11 sierpnia 1984 roku, nadano skutki cywilnoprawne małżeństw zawieranych według norm tegoż Kościoła. Zintensyfikowanie wysiłków w kolejnych latach doprowadziło do podpisania bilateralnego porozumienia z Kościołem katolickim 16 czerwca 1997 roku w zakresie duszpasterstwa małżeństw mieszanych oraz późniejszego dokumentu wykonawczego z 25 sierpnia 2000 roku.

2.2. Charakter małżeństwa

Według Kościoła waldensów małżeństwo jest rzeczywistością ustanowioną przez Boga, która z czasem stała się fundamentalną instytucją społeczną. Wierzący żyją małżeństwem jako „darem” (1 Kor 7, 7). W nim też małżonkowie urzeczywistniają ich powołanie chrześcijańskie, ukierunkowane na miłość bliźniego i życie łaską wiążącą ich w Panu, przy czym małżeństwo waldensów nie jest sakramentem⁸.

Postanowienie synodu waldensów z 1971 roku stwierdza, że małżeństwo jako rzeczywistość społeczna jest podporządkowana normom państwowym, a zatem wynika z ich natury prawnej⁹. Wobec tego małżeństwo przyjmuje postać świecką, nawet jeśli wierzący żyje wiarą wynikającą ze słowa Bożego¹⁰.

Małżeństwo w Kościele waldensów przybiera postać trwałego związku między kobietą a mężczyzną, tworzących w ten sposób wspólnotę życia małżeńskiego,

6 Synod jest najwyższą władzą stanowioną w Kościele waldensów w zakresie doktrynalnym, ustawodawczym, sądowniczym i rządzenia. Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Disciplina generale delle Chiese Evangeliche Valdesi. DV/1974*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, dz. cyt., s. 65–79.

7 Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio*, Legge n. 898 del 1 dicembre 1970, *Gazzetta Ufficiale* n. 306 del 3 dicembre 1970 z późn. zm.

8 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale dei matrimoni tra cattolici e valdesi o metodisti in Italia, TCM/1997*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, dz. cyt., s. 389–408.

9 Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio. ROM-1971*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, dz. cyt., s. 375–388.

10 Por. P. Ricca, *Il matrimonio tra Chiesa e Stato*, [w:] <http://www.chiesavaldesetrapani.com/public.html/paolo-ricca-risponde/122-il-matrimonio> (18.11.2014), s. 2.

w której oddają się sobie wzajemnie w pełnej dyspozycyjności¹¹. Giorgio Girardet zauważa, że małżeństwo zawarte na zasadzie dobrowolnego porozumienia wiąże nupturientów w ich wspólnej egzystencji osobowej w wymiarze trwałości pożycia oraz rodzicielskim i seksualnym. W związku z tym więź małżeńska utwierdza ich we wspólnym wzrastaniu, zmierzającym do osiągnięcia większej stateczności, w której małżeńskie „tak” bywa odnawiane za każdym razem, gdy zachodzi jakaś istotna zmiana¹². W tym sensie, „małżeństwo jest czymś więcej niż sumą dwóch osób, jest początkiem i przyrzeczeniem nowej rzeczywistości, która przekracza i urzeczywistnia nadchodzące okoliczności”¹³.

2.3. Zawarcie małżeństwa

Zgoda, czyli dobrowolne oświadczenie woli o zawarciu małżeństwa, wyrażone w formie publicznej przez mężczyznę i kobietę posiadających zdolność prawną do jego zawarcia, jest istotnym elementem przymierza małżeńskiego. Wybór jednej z publicznych form zawarcia małżeństwa należy do małżonków, przy czym jako wierzący mają świadomość zawierania małżeństwa wobec Boga, niezależnie od formy nadającej małżeństwu publiczne poświadczenie¹⁴.

Kościół waldensów nie uzależnia ważności małżeństwa od jakiegś obowiązkowej formy jego zawarcia, ponieważ jest to sprzeczne z Ewangelią oraz istotą małżeństwa¹⁵.

Na podkreślenie zasługuje zawarcie małżeństwa w dwóch odrębnych momentach. Wyrażenie zgody ma miejsce przed kierownikiem USC¹⁶, podczas gdy złożenie wzajemnych przyrzeczeń małżeńskich i błogosławieństwo urzeczywistnia się wobec pastora¹⁷.

11 Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio...*, dz. cyt., s. 377.

12 Por. G. Girardet, *Il matrimonio*, Torino 2003, s. 10–11, 48.

13 G. Girardet, *Il matrimonio*, dz. cyt., s. 12–13.

14 Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio...*, dz. cyt., s. 379.

15 Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio...*, dz. cyt., s. 379.

16 Czynności mające na celu zawarcie małżeństwa w USC sprowadzają się do lektury trzech artykułów kodeksu cywilnego, publicznemu oświadczeniu woli o jego zawarciu i odczytaniu aktu małżeństwa wraz z podpisami małżonków, dwóch świadków i kierownika USC. Por. http://www.matrimonio.it/guida/la_cerimonia/il-rito/nozze-civili--le-fasi-del-rito (26.11.2014).

17 Złożenie przyrzeczeń małżeńskich odbywa się według następującej formuły: „Ti prometto, con l'aiuto di Dio, di amarti e servirti nel dono totale di me stesso, di essere solidale con te in ogni

2.4. Uzyskanie skutków cywilnoprawnych

Na mocy Porozumienia z 11 sierpnia 1984 roku między Republiką Włoską a Kościołem waldensów reguluje się całokształt wzajemnych relacji. Pkt 11 Porozumienia reguluje problematykę małżeństwa zawieranego w tymże Kościele. Zgodnie z nim Republika Włoska nadaje skutki cywilnoprawne małżeństwom celebrowanym według norm Kościoła waldensów, przy czym warunkiem wpisu zawarcia małżeństwa w aktach stanu cywilnego są zapowiedzi przedmałżeńskie obwieszczone we właściwym urzędzie gminy¹⁸.

Nupturienti, którzy zamierzają zawrzeć małżeństwo według norm Kościoła waldensów, mają obowiązek poinformowania kierownika urzędu stanu cywilnego o takiej intencji, aby następnie złożyć wniosek o wygłoszenie zapowiedzi przedślubnych¹⁹. W toku dalszego postępowania kierownik USC wydaje zaświadczenie o braku okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa na mocy aktualnie obowiązujących ustaw²⁰. W powyższym zaświadczeniu stwierdza się, że zawarcie małżeństwa będzie miało miejsce według norm waldensów i w gminie wskazanej przez nupturientów, ponadto potwierdza się, że wyjaśniono im prawa i obowiązki małżeńskie zgodnie z zapisami kodeksu cywilnego²¹.

Gdyby okazało się, że po wydaniu powyższego zaświadczenia do kierownika USC dotarła informacja wyrażająca sprzeciw co do zawarcia małżeństwa, jest on zobowiązany poinformować duchownego, przed którym ma być zawarte małżeństwo. Jeśli jednak doszłoby do zawarcia małżeństwa pomimo informacji

circostanza della vita, nella gioia come nel dolore, di conservare e fortificare con te la nostra fede comune e di rimanerti fedele secondo l'insegnamento della Parola di Dio". Por. G. Girardet, *Il matrimonio*, dz. cyt., s. 59.

¹⁸ Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e le chiese rappresentate dalla Tavola valdese*, Legge n. 449 del 11 agosto 1984, Gazzetta Ufficiale, n. 222 del 13 agosto 1984, s. 3.

¹⁹ Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Norme per la regolazione...*, dz. cyt., s. 4.

²⁰ Do okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa zaliczamy wiek, ubezwłasnowolnienie, pokrewieństwo, powinowactwo, adopcję, przysposobienie, pozbawienie życia współmałżonka, czasowy zakaz zawierania małżeństwa oraz związanie węzłem małżeńskim. Por. Parlamento del Regno d'Italia, *Codice civile*, Regio Decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Gazzetta Ufficiale del 4 aprile 1942, n. 79, z późn. zm., art. 83–89, s. 47–49.

²¹ Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Norme per la regolazione...*, dz. cyt., s. 4.

o sprzecznie, kierownik USC wstrzyma wpis aktu małżeństwa do rejestru do czasu zakończenia postępowania wyjaśniającego²².

Duchowny, przed którym zawierane jest małżeństwo, załącza wspomniane zaświadczenie z USC do aktu małżeństwa, sporządzonego przez niego w dwóch egzemplarzach w następstwie zawartego małżeństwa, po czym przekazuje w ciągu pięciu dni oryginał aktu zawarcia małżeństwa do właściwego USC. Do kierownika USC należy ustalenie prawidłowości aktu małżeństwa i autentyczności załączonego zaświadczenia z USC oraz ich wpisania do rejestru USC w ciągu doby następującej po jego doręczeniu. Po wykonaniu powyższych czynności kierownik USC informuje duchownego o ich zakończeniu²³.

Małżeństwo osiąga skutki cywilnoprawne z chwilą jego zawarcia, nawet gdyby kierownik USC po otrzymaniu aktu małżeństwa nie wpisał go do rejestru w przepisany czas²⁴.

2.5. Nerozerwalność i wierność małżeńska w perspektywie rozwodu

Nerozerwalność, jeden z przymiotów małżeństwa w Kościele waldensów, jest rozumiana jako dobrowolny węzeł implikujący całokształt pożycia małżeńskiego. Tenże węzeł odnawia się każdego dnia, jednakże nie zbiega się z wymaganiami ustawowymi czy też z nakazami Kościoła²⁵.

Koncepcja nerozerwalności nie przyjmuje charakteru stałego i bezwzględnego, narzucającego nupturientom określone ramy postępowania, zwłaszcza że eksponuje się jego dobrowolność, co świadczy o możliwości swobodnej interpretacji, dającej alternatywę rozwodu.

Wierność stoi na straży trwałości małżeństwa, ukierunkowanej na wzmocnienie pożycia małżeńskiego i rodzinnego aż do śmierci. Małżonkowie wzrastają we

²² Por. Presidente della Repubblica Italiana, *Regolamento per la revisione e la semplificazione dell'ordinamento dello stato civile, a norma dell'articolo 2, comma 12, della legge 15 maggio 1997, n. 127*, Art. 61, Decreto n. 396 del 3 novembre 2000, *Gazzetta Ufficiale*, n. 303 del 30 dicembre 2000 – Suppl. Ordinario n. 223, s. 26.

²³ Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Norme per la regolazione...*, dz. cyt., s. 4.

²⁴ Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Norme per la regolazione...*, dz. cyt., s. 4.

²⁵ Por. G. Girardet, *Il matrimonio*, dz. cyt., s. 41.

wspólnym pożyciu, w którym oddają się sobie nawzajem; do nich należy wytyczenie granic wolności osobistej, mających na celu wytrwanie w wierności²⁶.

Wierność wyraża się we wzajemnym zaufaniu, jednak w przypadku cudzołóstwa jednego z małżonków dopuszcza się możliwość ponownego zawarcia małżeństwa przez niewinnego małżonka²⁷. W tym wypadku nic nie stoi na przeszkodzie, aby doszło do zerwania węzła małżeńskiego i rozwodu²⁸.

Kościół waldensów nie bierze pod uwagę orzeczeń nieważności małżeństwa lub rozwiązania węzła małżeńskiego ważnie zawartego, a niedopełnionego przez organy Kościoła katolickiego na podstawie norm prawa kanonicznego. Mimo to zainteresowany, który uzyskał powyższe postanowienie, może ponownie zawrzeć małżeństwo po uprzednim uzyskaniu zaświadczenia z USC o stanie wolnym, z zastosowaniem procedury przewidzianej dla rozwodników²⁹.

2.6. Rozwód

Mimo że Kościół waldensów uznaje małżeństwo za trwały związek współmałżonków, nie lekceważy sytuacji kryzysowych i dopuszcza jego przerwanie z powodu trudności i ludzkiej słabości. Kościół waldensów podkreśla, że zadaniem społeczeństwa jest podtrzymywanie trwałości instytucji małżeństwa, zwłaszcza za sprawą usunięcia przyczyn społeczno-ekonomicznych, negatywnie wpływających na małżeństwo. W tym sensie promuje inicjatywy popierające małżeństwo. Jednakże w obliczu kryzysów małżeńskich postuluje konieczność wprowadzenia ustawodawstwa regulującego warunki rozwodu wraz ze stosownymi prawami współmałżonków i dzieci³⁰.

W poszanowaniu pełnej odpowiedzialności współmałżonków zwraca się uwagę na sytuacje prowadzące do upadku małżeństwa i podjęcia decyzji o rozwodzie, co jednak nie jest powodem orzekania o winie ze strony Kościoła waldensów. Podkreśla

26 Por. G. Girardet, *Il matrimonio*, dz. cyt., s. 37, 42.

27 Zob. G. Peyrot, *Nota informativa sul progetto per l'Intesa tra la Repubblica italiana e le Chiese valdesi e metodiste*, [w:] *Le intese tra Stato e confessioni religiose. Problemi e prospettive*, a cura di C. Mirabelli, Milano 1978, s. 229–239.

28 Por. G. Butindaro, *Confutazione della dottrina*, <http://www.lanuovavia.org/confutazioni-divorzio-seconde-nozze.html> (23.11.2014), s. 1.

29 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 399.

30 Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio...*, dz. cyt., s. 387.

się, że niestosowne jest proszenie wierzących, aby odstąpili od rozwodu w przypadku zerwania pożycia małżeńskiego uniemożliwiającego pojednanie się³¹.

Tym niemniej małżeństwo zawarte w formie cywilnej bądź na podstawie obrządku jednego z Kościołów po zaistnieniu określonych okoliczności zostaje rozwiązane na mocy włoskiej ustawy n. 898 z 1 grudnia 1970 roku. W takiej sytuacji rozwód powoduje ustanie skutków cywilnoprawnych małżeństwa wpisanego do rejestru USC³².

Zasadniczo Kościół waldensów nie sprzyja udzielaniu publicznego poświadczenia do zawarcia ponownego małżeństwa przez rozwodników, chyba że rozwodnik przedłoży własną sytuację do rozpatrzenia konsystorzowi³³, który poświadczy o fakcie wzajemnego przebaczenia rozwiedzionych współmałżonków i ich trwania w komunii braterskiej na łonie kościoła (Mt 5, 23–24)³⁴.

Waldensi wychodzą z założenia, że nie można karać tego, który z różnych powodów znalazł się w separacji lub rozwiódł się, bądź też chce zawrzeć ponowne małżeństwo. Z tego powodu ostatnie lata przyniosły rozluźnienie dyscypliny potwierdzającej trwałość małżeństwa³⁵.

³¹ Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio...*, dz. cyt., s. 388.

³² Por. Parlamento della Repubblica Italiana, *Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio*, dz. cyt., s. 1–5.

³³ Konsystorz w Kościele waldensów jest organem zarządzającym każdego kościoła lokalnego (zwanym również radą kościoła). W jego skład z prawem głosu wchodzi pastorzy i diakoni przydzieleni do danego kościoła lokalnego oraz starcy i diakoni wybrani przez zgromadzenie. Starcy (zajmują się rozwojem i koordynacją działalności kościoła oraz służą w zakresie pomocy duchowej i dyscyplinarnej w kościele lokalnym) i diakoni (są przeznaczeni do opieki społecznej oraz zadań administracyjnych na rzecz danego kościoła lokalnego) wybierani są na pięcioletnie kadencje z możliwością trzykrotnego powtórzenia. Jako głos doradczy uczestniczą kandydaci na pastorów i diakonów oraz po jednym przedstawicielu szkoły niedzielnej i kaznodziei. Konsystorz nie może niczego uchylać pod nieobecność większości swoich członków. Ważność uchwał potwierdza się większością głosów spośród obecnych. Do zadań konsystorza należą m.in. kierowanie działalnością kościoła z uwzględnieniem posługi duszpasterskiej, spraw dyscyplinarnych i administracyjnych według norm lokalnych. Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Disciplina generale delle Chiese Evangeliche Valdesi...*, dz. cyt. s. 73; Chiesa Evangelica Valdese, *Regolamento sui ministeri. RO.3/1979*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, dz. cyt., s. 255–280; Chiesa Evangelica Valdese, *Regolamento sulle chiese locali valdesi. RO.4/1977*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, dz. cyt., s. 281–296.

³⁴ Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Documento sul matrimonio...*, dz. cyt., s. 388.

³⁵ Por. Chiesa Evangelica Valdese, *Relazione al Sinodo 2012*, http://www.chiesavaldese.org/documents/relaz_sinodo2012.pdf (25.11.2014), s. 8.

3. Małżeństwa mieszane – międzywyznaniowe

Znaczne zróżnicowanie doktrynalne między Kościołem katolickim a Kościołem waldensów pod względem małżeństwa, a szczególnie małżeństwa mieszanego, prowadziło w przeszłości do rozwiązań o charakterze kolizyjnym, co znacznie utrudniało zawieranie tych małżeństw. Jednakże ostatnie dziesięciolecia sprzyjały wzajemnemu otwarciu się, co doprowadziło do wypracowania wspólnych rozwiązań³⁶.

Kilkuletnia współpraca w ramach wspólnych komisji ze strony Ewangelickiego Kościoła Waldensów i reprezentującej Kościół katolicki Konferencji Episkopatu Włoch doprowadziła do podpisania 16 czerwca 1997 roku porozumienia bilateralnego w zakresie małżeństw mieszanych (zwanych w terminologii ewangelickiej międzywyznaniowymi). Uwieńczeniem prac nad powyższym porozumieniem był podpisany 25 sierpnia 2000 roku dokument wykonawczy do porozumienia³⁷.

Mimo że Kościół waldensów reguluje zawarcie małżeństwa na podstawie własnych norm, to jednak nie przewiduje szczególnej procedury dostosowanej do współmałżonka katolickiego, a przynajmniej nie uzależnia od niej ważności małżeństwa³⁸.

Chociaż doszło do zawarcia wspomnianego wyżej porozumienia bilateralnego, nie zawsze jest możliwe wzajemne uznanie wszystkich małżeństw zawartych we właściwych Kościołach z powodu odmiennych uregulowań w zakresie ważności. Ordynariusz katolicki nie udziela zezwolenia na małżeństwo katolika z wiernym innego wyznania, jeśli istnieją przeszkody, od których nie może dyspensować (na przykład poprzedni węzeł małżeński, święcenia itd.), bądź też wyłaniają się inne powody nieważności na podstawie doktryny katolickiej (wykluczenie nierozzerwalności, potomstwa itd), nawet jeśli takie małżeństwa są dopuszczalne ze strony Kościoła waldensów³⁹.

36 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 401–402.

37 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 390, 410.

38 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 402.

39 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 403.

3.1. Przygotowanie do małżeństwa

Zarówno Kościół waldensów, jak i Kościół katolicki w trosce o małżeństwo zwracają uwagę na przygotowanie do jego zawarcia. Katechezy przedmałżeńskie z uwzględnieniem małżeństw mieszanych mają miejsce w odpowiednich kościołach lokalnych, przy czym cała wspólnota, do której należą nupturienci, winna być należycie poinformowana i przygotowana. W tym sensie pożycie małżeńskie w zakresie małżeństw mieszanych opartych na doświadczeniu wiary utożsamia się z „wielką tajemnicą” nawiązującą do miłości Chrystusa w odniesieniu do Kościoła (Ef 5, 32). Tak pojęty związek małżeński urzeczywistnia się w zażyłej wspólnocie życia i miłości, otwartej na solidarność i współodpowiedzialność na płaszczyźnie Kościoła i państwa⁴⁰.

Sygnalizuje się jednak możliwość zaistnienia trudności, mogących wpłynąć negatywnie na życie rodzinne i wychowanie potomstwa. W związku z tym wskazuje się na pozytywne aspekty wzajemnego ubogacenia się małżonków w wierze i wkład w rozwój ekumenizmu. Wobec tego każdy z Kościołów będzie im solidarnie towarzyszył na drodze pożycia małżeńskiego i rodzinnego, tym bardziej że ewntualne turdności mogą osłabić ich wiarę i związek z Kościołem⁴¹.

Nupturienci, którzy podjęli decyzję o zawarciu małżeństwa uznawanego przez obydwie Kościoły, zgłaszają się do właściwych duchownych tych Kościołów, którzy wspólnie przystąpią do przygotowania małżeństwa na podstawie norm własnego Kościoła. Każdy z duchownych odbędzie stosowną rozmowę przedmałżeńską, podczas której może być obecny duchowny drugiego Kościoła⁴². Wierny Kościoła waldensów zostanie poinformowany przez proboszcza strony katolickiej o jej zobowiązaniach wynikających z zawarcia małżeństwa mieszanego⁴³.

40 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 404.

41 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 404.

42 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 405.

43 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo. TAM/2000*, [w:] Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, dz. cyt., s. 409-425.

3.2. Zawarcie małżeństwa mieszanego w formie wyznaniowej

Istnieją różne możliwości zawarcia małżeństwa mieszanego, które wymagają uprzedniego przygotowania ze strony nupturientów. Każdy z Kościołów wymaga, aby zawarciu małżeństwa w ich świątyni towarzyszyły liturgia słowa i wyznanie wiary⁴⁴.

1. Małżeństwo według formy kanonicznej zazwyczaj jest celebrowane bez mszy świętej, chyba że za zgodą ordynariusza miejsca uzyska się pozwolenie na celebrację podczas mszy świętej. Zadaniem liturgii słowa jest wyrażenie jedności wiary współmałżonków, aby żadna ze stron nie czuła się urażona ze względu na braku szacunku⁴⁵. Ważność małżeństwa według tej formy polega na jego zawarciu w obecności upoważnionego kapłana i dwóch świadków⁴⁶.
2. Małżeństwo według porządku waldensów zawiera się po uzyskaniu zezwolenia ordynariusza strony katolickiej oraz dyspensy od formy kanonicznej, koniecznych do celebracji na podstawie liturgii Kościoła waldensów⁴⁷. Uzyskania powyższych wymagań nie należy rozumieć jako upoważnienia zezwalającego na zawarcie ważnego małżeństwa w Kościele waldensów⁴⁸.

3.2.1. Celebrowanie liturgiczne

Decyzja o zawarciu małżeństwa mieszanego stawia nupturientów przed wyborem Kościoła, w którym zamierzają zawrzeć małżeństwo. Dokument wykonawczy z 2000 roku do porozumienia bilateralnego z roku 1997 przewiduje, że jeśli nupturienti zechcą zaprosić duchownego drugiego z Kościołów, może on aktywnie

44 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 406.

45 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 407.

46 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo...*, dz. cyt., s. 415.

47 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 407.

48 Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo...*, dz. cyt., s. 415.

uczestniczyć w zawarciu takiego małżeństwa. Jego rola sprowadza się do wygłoszenia orędzia lub modlitwy wstawienniczej, bądź też do głoszenia kazania itd. W tym celu liturgia może być przygotowana przez duchownych obojga Kościołów. Jednakże tylko duchowny Kościoła, w którym zawiera się małżeństwo, jest upoważniony do przyjęcia zgody i potwierdzenia małżeństwa. Nie przewiduje się „liturgii ekumenicznej” małżeństwa mieszanego – międzywyznaniowego ustalonej przez obydwu Kościoły. Zarówno w Kościele katolickim, jak i w Kościele waldensów celebrowanie małżeństwa zakłada liturgię słowa. Z zasady wyklucza się celebrowanie Eucharystii bądź Wieczery Pańskiej, aby nie akcentować pierwiastka podziału podczas zawierania małżeństwa. Tymczasem wyrażenie zgody małżeńskiej odbywa się w formach przewidzianych przez poszczególne Kościoły. Należy podkreślić, że liturgia Kościoła katolickiego według aktualnych ustaleń Konferencji Episkopatu Włoch nie przewiduje w obrzędzie zawarcia małżeństwa jakiejś szczególnej formuły wyrażenia zgody w razie zawarcia małżeństwa mieszanego – międzywyznaniowego. Tymczasem liturgia Kościoła waldensów przewiduje wymianę przyrzeczeń według trzech możliwych formuł w zależności od sytuacji poszczególnych osób, z których jedna odnosi się do rozpatrywanych małżeństw⁴⁹.

3.3. Zawarcie małżeństwa mieszanego w formie cywilnej

Jeśli nupturienci zdecydują się na zawarcie małżeństwa mieszanego przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego, strona katolicka jest zobowiązana do uzyskania upoważnienia własnego ordynariusza. W myśl Porozumienia z 1997 roku zarówno wierny Kościoła waldensów, jak i katolik powinni być odpowiednio przygotowani przez właściwych duchownych. W tym sensie podkreśla się należyte zrozumienie wartości małżeństwa (również w formie cywilnej), które doprowadzi do zawiązania węzła małżeńskiego w sensie chrześcijańskim. Stronę katolicką zaprasza się do uprzedniego przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania oraz do przyjęcia Eucharystii⁵⁰.

- a. Małżeństwo w formie cywilnej dla Kościoła katolickiego oznacza, że w przypadku zawarcia małżeństwa mieszanego

⁴⁹ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo...*, dz. cyt., s. 418–419.

⁵⁰ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 406–407.

w tej formie strona katolicka może otrzymać dyspensę własnego ordynariusza od zachowania formy kanonicznej na mocy kan. 1127 § 2 Kodeksu prawa kanonicznego. Udzielona dyspensa jest niezbędna do ważności w związku z koniecznością zachowania jakiejś publicznej formy zawarcia małżeństwa. Dokument wykonawczy z 2000 roku uściśla wykorzystaną terminologię w celu uniknięcia nieporozumień. Podkreśla się, że w tym przypadku małżeństwo zawierane przed kierownikiem USC, zwłaszcza dla wiernych Kościoła katolickiego, nie jest małżeństwem cywilnym w znaczeniu ogólnie przyjętym przez katolików, lecz jest małżeństwem „w formie cywilnej”, albowiem przez małżeństwo cywilne rozumie się sytuację, gdy zawiera je para wiernych, która nie chce lub nie może zawrzeć małżeństwa w Kościele. Małżeństwo zawarte w ten sposób jest niezgodne z nauczaniem Kościoła katolickiego, który nie uznaje jego ważności. Do małżeństwa „w formie cywilnej”, dochodzi za zgodą Kościoła katolickiego, przez co uznaje się jego ważność w wymiarze sakramentalnym⁵¹.

- b. Małżeństwo w siedzibie USC dla Kościoła waldensów. Zawarcie takiego małżeństwa nie stwarza żadnej trudności. W takich okolicznościach bez znaczenia jest specyficzna forma zaświadczenia o zawarciu małżeństwa. Kościół waldensów stwierdza, że na podstawie wyznawanej wiary wierni są świadomi zawarcia małżeństwa przed Bogiem, niezależnie od formy jego zawarcia, którą wybrali dla publicznego poświadczenia⁵². Tenże Kościół zachęca do zawarcia małżeństwa we własnym obrzędzie liturgicznym, aby w ten sposób publicznie zaświadczyć o przynależności do Kościoła, o którym świadczą wobec świata⁵³. Jednakże w przypadku zawarcia małżeństwa mieszanego w formie cywilnej przez wierne Kościoła waldensów czynnościami dopełniającymi akt małżeństwa we wspólnocie tego Kościoła

⁵¹ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo...*, dz. cyt., s. 420.

⁵² W tym sensie zwraca się uwagę na wolność wyboru co do formy zawarcia małżeństwa, która zostaje zagwarantowana na podstawie wolności sumienia obojga małżonków. Por. G. Girardet, *Protestanti e cattolici: le differenze*, Torino 2000, s. 34.

⁵³ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 405.

są błogosławieństwo, wymiana przyrzeczeń, modlitwa wstawiennicza i dar Pisma Świętego. Naturalnie nie powtarza się aktu zgody na zawarcie małżeństwa⁵⁴. Małżonkowie są zobowiązani dostarczyć do swoich kościołów skrócony odpis aktu małżeństwa cywilnego, aby dokonać wpisów w odpowiednich rejestrach w ich wspólnotach⁵⁵.

3.4. Małżeństwo bez skutków cywilnoprawnych

W kontekście zawarcia małżeństwa mieszanego Kościoł waldensów nie przyznaje znaczenia małżeństwom bez skutków cywilnoprawnych, których celebracja jest dopuszczalna w Kościele katolickim w wyjątkowych przypadkach za zgodą ordynariusza⁵⁶.

Waldensi wychodzą z założenia, że ustawowa regulacja małżeństwa należy do kompetencji państwa, a zatem małżeństwo bez skutków cywilnoprawnych jest zawarte z pominięciem prawa. W świetle nauczania tego Kościoła takie małżeństwo nie istnieje. Wspomniany stan rzeczy utożsamia się z pożyciem w związku nieformalnym, pozbawionym publicznej formy zawarcia oraz wpisu do rejestru małżeństw USC. Z powyższego wynika, że małżeństwo niewpisane do rejestru nie może być uwzględnione ze strony Kościoła waldensów⁵⁷.

W takich przypadkach, jak również w małżeństwach zawieranych na podstawie normatywy waldensów, a nieważnych dla Kościoła katolickiego (np. nowe małżeństwo rozwodników), dostrzega się znaczną różnorodność doktrynalno-normatywną między tymi Kościołami, która niejednokrotnie nie pozwala na wspólne przygotowania, jak i na wzajemne uznanie zawartego ślubu. Taka sytuacja nie zamyka jednak drogi duszpasterstwu odpowiednich wspólnot względem małżeństw i rodzin w ten sposób utworzonych w ramach ekumenizmu⁵⁸.

⁵⁴ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo...*, dz. cyt., s. 421.

⁵⁵ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo applicativo...*, dz. cyt., s. 421.

⁵⁶ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 403, 407.

⁵⁷ Por. P. Ricca, *Il matrimonio...*, dz. cyt., s. 2.

⁵⁸ Por. Chiesa Evangelica Valdese, Conferenza Episcopale Italiana, *Testo comune per un indirizzo pastorale...*, dz. cyt., s. 407.

Zakończenie

Doktryna małżeńska Kościoła waldensów, ukształtowana w dobie reformacji, na przestrzeni wieków przechodziła zmiany związane z ewolucją prawa stanowionego. Interpretacja tego małżeństwa pozwala na ustalenie pewnej niekonsekwencji dogmatycznej, dotyczącej z jednej strony powołania do miłości małżeńskiej i życia łaską Paną, stanowiących o trwałości małżeństwa, a z drugiej strony liberalnego podejścia w zakresie nierozzerwalności i wierności małżeńskiej, umożliwiającym zerwanie wspólnoty małżeńskiej.

Współczesny kryzys małżeństwa i rodziny prowadzi do osłabienia ich trwałości oraz do wzrostu liczby rozwodów, zwłaszcza że relatywizacja trudności prowadzi do stosunkowo łatwej decyzji o zerwaniu wspólnoty małżeńskiej, co w przypadku wiernych Kościoła waldensów nie napotyka istotnych przeszkód natury prawnej.

Mimo że bilateralne porozumienie w zakresie małżeństw mieszanych między Kościołem waldensów a Konferencją Episkopatu Włoch jest niewątpliwie znaczącym krokiem na płaszczyźnie ekumenizmu, to jednak różnice prawno-doktrynalne wpływające na etykę małżeństwa mogą stanowić źródło nieporozumień. Bez wątplenia obustronne poznanie się i wspólne rozwiązanie trudności może być sposobem wyjścia z kryzysu, jednak nie bez znaczenia jest pomoc duszpasterstwa małżeństw międzywyznaniowych.

SUMMARY

Marriage and divorce in the Waldensian Church in Italy in the perspective of mixed marriage

The article presents the institution of marriage in the Waldensian Church, which is part of Evangelical churches. Their doctrine constitutes the basis for the inception of the theology of marriage subordinated to the norms of the Italian civil law. Despite the fact that the Waldensian Church supports the durability of marriage, it also allows it to be dissolved if mutual forgiveness and remaining in the brotherly communion within the bosom of the church are preserved. The relations between members of the Waldensian Church and Catholics have led to the development of common principles regarding mixed marriages. These principles are intended to explain the notion of marriage from the perspective of

each church, identify conjoint points and discrepancies and establish pastoral guidelines for dealing with this type of marriage from the perspective of Waldensians.

Keywords: the Waldensian Church, Calvinism, mixed marriages, indissolubility of marriage, divorce

Małżeństwo i rozwód w Kościele waldensów we Włoszech w perspektywie małżeństwa mieszanego

Artykuł przedstawia instytucję małżeństwa w Kościele waldensów przynależącym do Kościołów ewangelickich. Na ich doktrynie wypracowano teologię małżeństwa podporządkowaną normom włoskiego prawa cywilnego. Mimo że Kościół ten popiera trwałość małżeństwa, to jednak dopuszcza możliwość rozwodu na podstawie wzajemnego przebaczenia i trwania w komunii braterskiej na łonie Kościoła. Związki wiernych Kościoła waldensów z katolikami doprowadziły do wypracowania wspólnych zasad w zakresie małżeństw mieszanych. Nawiązują one do wyjaśnienia pojęcia małżeństwa z perspektywy każdego z Kościołów, ustalenia punktów wspólnych i rozbieżności oraz wyznaczają wskazówki duszpasterskie dla tego typu małżeństw ukazanych w tej publikacji z perspektywy waldensów.

Słowa kluczowe: Kościół waldensów, kalwinizm, małżeństwa mieszane, nierozzerwalność małżeństwa, rozwód

BIBLIOGRAFIA

1. Butindaro, *Confutazione della dottrina*, <http://www.lanuovavia.org/confutazioni-divorzio-seconde-nozze.html> (23.11.2014).
2. Chiesa Evangelica Valdese, *Raccolta delle discipline vigenti nell'ordinamento valdese*, Torino 2009.
3. Chiesa Evangelica Valdese, *Relazione al Sinodo 2012*, http://www.chiesavaldese.org/documents/relaz_sinodo2012.pdf (25.11.2014).
4. Del Giudice F., *Compendio di diritto ecclesiastico. Chiese, culti e religioni nell'ordinamento italiano*, Napoli 2014.
5. Girardet G., *Il matrimonio*, Torino 2003.
6. Girardet G., *Protestanti e cattolici: le differenze*, Torino 2000.
7. http://www.matrimonio.it/guida/la_cerimonia/il-rito/nozze-civili--le-fasi-del-rito (26.11.2014).

8. Parlamento del Regno d'Italia, *Codice civile*, Regio Decreto n. 262 del 16 marzo 1942, Gazzetta Ufficiale del 4 aprile 1942, n. 79, z późn. zm., art. 83–89, s. 47–49.
9. Parlamento della Repubblica Italiana, *Disciplina dei casi di scioglimento del matrimonio*, Legge n. 898 del 1 dicembre 1970, Gazzetta Ufficiale, n. 306 del 3 dicembre 1970 z późn. zm.
10. Parlamento della Repubblica Italiana, *Norme per la regolazione dei rapporti tra lo Stato e le chiese rappresentate dalla Tavola valdese*, Legge n. 449 del 11 agosto 1984, Gazzetta Ufficiale, n. 222 del 13 agosto 1984, s. 3.
11. Presidente della Repubblica Italiana, *Regolamento per la revisione e la semplificazione dell'ordinamento dello stato civile, a norma dell'articolo 2, comma 12, della legge 15 maggio 1997, n. 127*, Art. 61, Decreto n. 396 del 3 novembre 2000, Gazzetta Ufficiale, n. 303 del 30 dicembre 2000 – Suppl. Ordinario n. 223, s. 26.
12. Ricca P., *Il matrimonio tra Chiesa e Stato*, <http://www.chiesavaldesetrapani.com/public.html/paoloricca-risponde/122-il-matrimonio> (18.11.2014).
13. Tourn G., *I valdesi, identità e storia*, Torino 2003.
14. Valle A., Ferrò G., *Italia cristiana plurale*, <http://www.stpauls.it/jesuso6/0406je/0406je52.htm> (12.11.2014).